

**ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
(НА ПРИКЛАДІ ІСЛАМСЬКИХ ДЕРЖАВ)****Мельниченко Наталія Олександрівна ¹**

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2026	Право	341.231.14:(28-74)(53)
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.20557855		

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей регіонального механізму захисту прав людини в ісламських державах та його місця у сучасній системі міжнародного права прав людини. Було розглянуто підходи, розроблені правовою доктриною, щодо проблеми співвідношення ісламської концепції захисту прав людини з універсальними стандартами захисту прав людини. Проаналізовано специфіку формування ісламського регіонального підходу до прав людини, який базується на поєднанні універсальних міжнародно-правових стандартів із нормами ісламського права.

У роботі проаналізовано основні регіональні нормативно-правові акти у сфері прав людини в ісламських державах, зокрема Загальну ісламську декларацію прав людини, Каїрську декларацію прав людини в ісламі, Арабську хартію прав людини, Декларацію прав людини Організації ісламського співробітництва, Декларацію прав людини держав-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки. Також приділено увагу аналізу їх співвідношення із універсальними міжнародно-правовими актами у сфері захисту прав людини.

У статті досліджено роль регіональних організацій у формуванні й реалізації ісламського регіонального механізму захисту прав людини. Проаналізовано діяльність таких організацій у сфері розробки стандартів прав людини, координації міждержавного співробітництва та механізм імплементації міжнародних та регіональних норм у національні правові системи ісламських держав. Визначено вплив норм шаріату на процес імплементації регіональних стандартів прав людини у правові системи ісламських держав.

Окрему увагу приділено проблемам ефективності ісламського регіонального механізму захисту прав людини. Зокрема, проаналізовано декларативний характер частини регіональних актів, відсутність повноцінного регіонального судового механізму, обмеженість механізмів міжнародного контролю та нерівномірність реалізації міжнародних стандартів прав людини в ісламських державах. Встановлено, що сучасний розвиток ісламських регіональних стандартів свідчить про поступове зближення регіонального та універсального підходів до розуміння прав людини у сучасному міжнародному праві.

Ключові слова: права людини, міжнародне право прав людини, міжнародні норми у сфері прав людини, регіональні норми у сфері прав людини, міжнародні організації, ісламське право, шаріат, регіональний механізм захисту прав людини, Організація ісламського співробітництва, імплементація регіональних норм.

---

¹ К.ю.н., доц., доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державний торговельно-економічний університет
0000-0002-8482-9339

FEATURES OF THE REGIONAL HUMAN RIGHTS PROTECTION MECHANISM (ON THE EXAMPLE OF ISLAMIC STATES)

Annotation. The article is devoted to the study of the features of the regional human rights protection mechanism in Islamic states and its place within the contemporary system of international human rights law. The approaches developed in legal doctrine regarding the correlation between the Islamic concept of human rights protection and universal human rights standards are examined. The article analyzes the specific features of the formation of the Islamic regional approach to human rights, which is based on the combination of universal international legal standards with the norms of Islamic law.

The paper analyzes the key regional legal instruments in the field of human rights in Islamic states, including the Universal Islamic Declaration of Human Rights, the Cairo Declaration on Human Rights in Islam, the Arab Charter on Human Rights, the Organization of Islamic Cooperation Declaration on Human Rights, and the Gulf Declaration of Human Rights. Attention is also devoted to the analysis of their relationship with universal international legal instruments in the field of human rights protection.

The article examines the role of regional organizations and its importance in the formation and implementation of the Islamic regional human rights protection mechanism. The activities of such organizations in the development of human rights standards, coordination of intergovernmental cooperation, and the mechanism for the implementation of international and regional norms into the national legal systems of Islamic states are analyzed. The influence of Sharia norms on the implementation process of regional human rights standards within the legal systems of Islamic states is determined.

Particular attention is devoted to the problems concerning the effectiveness of the Islamic regional human rights protection mechanism. In particular, the declarative nature of a number of regional legal acts, the absence of a fully developed regional judicial mechanism, the limited nature of international monitoring mechanisms, and the uneven implementation of international human rights standards in Islamic states are analyzed. It is established that the contemporary development of Islamic regional standards demonstrates a gradual convergence between regional and universal approaches to the understanding of human rights in contemporary international law.

Key words: human rights, international human rights law, international norms on human rights, regional norms on human rights, international organizations, Islamic law, Sharia, regional human rights protection mechanism, Organization of Islamic Cooperation, implementation of regional norms.

Виклад основного матеріалу. У сучасному міжнародному праві прав людини регіональні механізми захисту прав людини займають важливе місце поряд з універсальною системою Організації Об'єднаних Націй. Регіональні міжнародні механізми захисту прав людини створюються на підставі відповідних міжнародних договорів окремих груп держав, як правило в межах географічних регіонів. На цей час регіональні механізми захисту прав людини створено у Європі, Америці, Африці, Південно-Східній Азії та на Близькому Сході [1, с. 37-38]. Як правило, такі органи поширюють свою компетенцію на держав-учасниць відповідного регіонального міжнародного договору про права людини. Саме регіональний рівень дозволяє враховувати історичні, культурні, релігійні та правові особливості окремих держав і регіонів під час формування механізмів захисту прав людини.

Актуальність теми зумовлена тим, що ісламський регіональний механізм захисту прав людини залишається недостатньо дослідженим у вітчизняній міжнародно-правовій науці, попри його значний вплив на розвиток прав людини в ісламських державах. Специфіка цього механізму полягає у тому, що права та свободи людини в межах ісламського регіонального підходу нерідко розглядаються крізь призму норм шаріату та ісламської правової традиції. Це зумовлює як формування окремих

регіональних нормативно-правових актів, так і створення спеціалізованих міжнародних та регіональних організацій, діяльність яких спрямована на імплементацію і захист прав людини в ісламському світі.

Метою статті є дослідження особливостей регіонального механізму захисту прав людини на прикладі ісламських держав, аналіз його нормативно-правової та інституційної основи, а також визначення проблем та перспектив розвитку ісламських регіональних механізмів у сфері прав людини. Особливу увагу приділено регіональним нормативно-правовим актам у сфері прав людини та механізмам їх реалізації в національних правових системах ісламських держав.

Питаннями міжнародного права прав людини, включаючи регіональні механізми захисту прав людини, ісламське право та співвідношення універсальних і регіональних стандартів, займалися такі вчені, як: М. Антонович, А. Ан-Наїм, Х. Бехруз, М. Бадран, В. Владишевська, А. Войціховський, Р. Давид, В. Дронов, Н. Жданов, Д. Еспозіто, М. Камалі, В. Халлак, М. Марченко, А. Массе, А. Маєр, З. Мір-Хоссейні, Ю. Мамедов, Н. Оніщенко, М. Рабінович, А. Саїдов, К. Слюсар, Л. Сюкияйнен, К. Степаненко, В. Чиркін, І. Шуміло, Т. Шеховцева та ін. Водночас, попри значну кількість наукових праць у сфері міжнародного права прав людини та ісламського права, комплексні дослідження особливостей саме ісламського регіонального механізму захисту прав людини, його інституційної основи та механізмів реалізації залишаються недостатньо розробленими у вітчизняній міжнародно-правовій науці.

Виокремлюють чотири підходи, розроблені правовою доктриною, щодо проблеми співвідношення ісламської концепції захисту прав людини ісламу з універсальними стандартами захисту прав людини: 1) заперечення можливості узгодження ісламських релігійних приписів із правами людини; 2) відкидання сумісності цих прав з ісламом; 3) визнання лише тих прав людини, які не суперечать релігійним канонам; 4) допущенням вірогідності конструктивного поєднання ісламського права з міжнародними напрацюваннями щодо захисту прав людини [2, с. 38-39].

Перш за все, доцільно розглянути основні ісламські регіональні нормативно-правові акти у сфері прав людини, оскільки саме вони формують нормативну основу регіонального механізму захисту прав людини в ісламських державах. Такі документи відображають особливості регіонального підходу до прав людини, поєднуючи універсальні міжнародно-правові стандарти із нормами ісламського права та релігійно-правовими традиціями ісламських держав [3, с. 383-385]. Одним із перших регіональних документів у сфері прав людини стала Загальна ісламська декларація прав людини 1981 року, яка була прийнята з метою формування ісламського бачення основоположних прав і свобод людини [4, с. 67-68].

Документ закріпив широкий каталог прав людини. У статтях 1-23 міститься наступний перелік основних прав людини в ісламських державах: право на життя; право на свободу; право на рівність і недопущення дискримінації; право на справедливість; право на справедливий судовий процес; право на захист від перевищення влади; право на захист від катувань; право на захист честі і репутації; право на отримання притулку; права меншин; право на обов'язкову участь в управлінні справами суспільства; право на свободу совісті, думки і слова; право на свободу віросповідання; право на свободу зібрань; право на економічний порядок і похідні від нього; право на захист власності; право на статус і звання трудящих; право на соціальне забезпечення; право на створення сім'ї; права замужньої жінки (ст. 20); право на освіту; право на особисте життя; право на свободу переміщення і місця проживання. Хоча у перелічених вище документах знаходить своє відображення значна частина універсальних стандартів у галузі прав людини, відданість цінностям і традиціям надає їм іншої інтерпретації [2, с. 38-39].

Водночас Загальна ісламська декларація прав людини не має обов'язкової юридичної сили та носить переважно декларативний характер. Попри це, її прийняття мало важливе значення для подальшого розвитку ісламських регіональних стандартів прав людини, оскільки саме вона стала одним із перших документів, у яких було систематизовано ісламський підхід до прав і свобод людини. Декларація також заклала основу для прийняття наступних регіональних актів у межах ісламських держав.

Подальший розвиток ісламських регіональних стандартів прав людини пов'язаний із прийняттям у 1990 році Каїрської декларації прав людини в ісламі в межах діяльності Організації ісламського співробітництва. На відміну від Загальної ісламської декларації прав людини 1981 року, цей документ був прийнятий на міждержавному рівні державами-членами Організації ісламського співробітництва, що надало йому більшого політичного та міжнародно-правового значення. Каїрська декларація закріплює широкий перелік прав і свобод людини, серед яких право на життя, людську гідність, рівність, працю, освіту, соціальний захист та справедливий судовий розгляд [5, с. 32-35].

Водночас ключовою особливістю Каїрської декларації є підпорядкування всіх прав і свобод нормам шаріату. Зокрема, статті 24 та 25 Декларації встановлюють, що всі права та свободи, передбачені документом, тлумачаться відповідно до ісламського права. Саме це стало однією з головних відмінностей ісламського регіонального підходу до прав людини від універсальної системи міжнародного права прав людини та предметом численних наукових дискусій щодо співвідношення універсальних міжнародних стандартів і релігійно-правових норм ісламу [6, с. 84].

Важливим регіональним документом у сфері прав людини також стала Арабська хартія прав людини, прийнята в межах діяльності Ліги арабських держав. Остаточна редакція Хартії була ухвалена у 2004 році та набула чинності у 2008 році після її ратифікації необхідною кількістю держав. Документ закріплює широкий перелік громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, включаючи право на життя, свободу та особисту недоторканність, право на справедливий суд, свободу думки, право на освіту, працю та соціальний захист [7, с. 109-113].

На відміну від Каїрської декларації прав людини в ісламі, Арабська хартія прав людини є більш наближеною до універсальних міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини та містить значну кількість положень, запозичених із міжнародних договорів Організації Об'єднаних Націй [8]. Водночас у документі зберігається вплив регіональної та релігійно-правової специфіки арабських держав, що проявляється у підходах до окремих питань сімейного права, ролі релігії та співвідношення прав людини із суспільними та моральними цінностями [9].

Подальший розвиток ісламського регіонального механізму захисту прав людини пов'язаний із прийняттям у 2020 році Декларації прав людини Організації ісламського співробітництва, яка стала оновленою версією Каїрської декларації прав людини в ісламі 1990 року. Прийняття цього документа відобразило прагнення держав-членів Організації ісламського співробітництва адаптувати ісламські регіональні стандарти до сучасних тенденцій розвитку міжнародного права прав людини та наблизити їх до універсальних міжнародних стандартів [10]. У Декларації особлива увага приділяється принципам людської гідності, недискримінації, соціальної справедливості, захисту сім'ї, прав жінок та прав дитини. На відміну від Каїрської декларації 1990 року, Декларація 2020 року характеризується більш поміркованим підходом до співвідношення міжнародного права прав людини та норм шаріату. Документ містить менше прямих положень про абсолютне підпорядкування прав людини ісламському праву, що свідчить про поступову трансформацію регіонального підходу до прав людини в ісламських державах та прагнення до більшої гармонізації з універсальними міжнародно-правовими стандартами.

Окреме місце серед ісламських регіональних документів у сфері прав людини займає Декларація прав людини держав-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки. Декларація була прийнята у 2014 році в межах діяльності Ради співробітництва арабських держав Перської затоки, до складу якої входять Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Кувейт, Бахрейн та Оман. Документ закріплює основні громадянські, політичні, економічні та соціальні права людини, зокрема право на життя, особисту безпеку, охорону здоров'я, освіту, працю, соціальне забезпечення та судовий захист. Декларація також містить положення щодо заборони катувань, захисту приватної власності та гарантій справедливого судового розгляду [11, с. 92]. Водночас значна частина положень документа пов'язується із нормами шаріату та традиційними ісламськими цінностями, особливо у питаннях сімейного права, ролі сім'ї у суспільстві та моральних обмежень. Документ не створює окремого судового механізму захисту прав людини, однак став одним із перших регіональних актів держав Перської затоки, спрямованих на формування спільних правових стандартів у сфері прав людини.

Співвідношення ісламських регіональних стандартів прав людини із універсальними міжнародними стандартами є одним із найбільш дискусійних питань сучасного міжнародного права прав людини. З одного боку, ісламські регіональні документи закріплюють широкий каталог основоположних прав і свобод людини, але з іншого боку, особливістю ісламського регіонального підходу є те, що значна частина цих прав тлумачиться через призму норм шаріату та ісламської правової традиції [12]. Саме це зумовлює певні розбіжності із універсальними міжнародними стандартами, насамперед у питаннях свободи віросповідання, гендерної рівності, сімейного права та правового статусу жінок.

Водночас сучасні тенденції свідчать про поступове зближення ісламських регіональних стандартів із універсальною системою міжнародного права прав людини. Значний вплив на цей процес мають міжнародні договори Організації Об'єднаних Націй, діяльність міжнародних організацій та внутрішньодержавні правові реформи в окремих ісламських державах. Як зазначає А. Е. Маєр, сучасний ісламський правовий дискурс дедалі частіше спрямований на пошук можливостей гармонізації ісламського права з міжнародними стандартами прав людини, а не на їх протиставлення [13].

Важливе значення для функціонування регіонального механізму захисту прав людини в ісламських державах мають не лише нормативно-правові акти, але й міжнародні та регіональні організації, які забезпечують їх розробку, поширення та імплементацію. Саме інституційний механізм дозволяє формувати регіональні стандарти у сфері прав людини, координувати співробітництво між державами та сприяти адаптації міжнародних норм до особливостей ісламських правових систем. На відміну від європейської системи захисту прав людини, ісламський регіональний механізм не має єдиного наднаціонального судового органу, тому основна роль у розвитку регіональних стандартів належить міждержавним організаціям.

Ключову роль у формуванні ісламського регіонального механізму захисту прав людини відіграє Організація ісламського співробітництва, створена у 1969 році. Організація об'єднує 57 держав-членів і є однією з найбільших міждержавних організацій у світі після Організації Об'єднаних Націй. Одним із напрямів діяльності організації є розвиток співробітництва у сфері прав людини та формування спільних регіональних стандартів з урахуванням ісламських правових і культурних особливостей. Саме в межах діяльності організації були прийняті Каїрська декларація прав людини в ісламі 1990 року, Декларація прав людини Організації ісламського співробітництва 2020 року, а також створена Незалежна постійна комісія з прав людини Організації ісламського співробітництва.

Незалежна постійна комісія з прав людини покликана відстоювати громадянські, політичні, соціальні та економічні права, закріплені в договорах і деклараціях Організації, а також загальних узгоджених документах з прав людини, відповідно до ісламських цінностей. Незалежна постійна комісія з прав людини є експертним органом з дорадчими повноваженнями, створеним Організацією ісламського співробітництва як одним із головних органів, що працюють незалежно у сфері прав людини. Комісія стала повністю функціональним правозахисним механізмом, який переслідує свої багатовимірні цілі та повноваження. Зі своєї першої чергової сесії Комісія прийняла набір із п'яти керівних принципів для своєї роботи, які включають принципи взаємодоповнюваності, самоаналізу, визначення пріоритетів, поступового підходу та довіри [14, с. 166].

Важливу роль у розвитку регіонального механізму захисту прав людини в арабських державах відіграє Ліга арабських держав, створена у 1945 році. Саме в межах діяльності Ліги арабських держав була прийнята Арабська хартія прав людини 2004 року, яка стала одним із основних регіональних документів у сфері прав людини в ісламських державах. Організація також сприяє координації співробітництва держав-членів у гуманітарній, соціальній та правовій сферах, включаючи питання захисту прав жінок, прав дитини та боротьби з дискримінацією. Контроль за виконанням положень Арабської хартії прав людини здійснює Постійний арабський комітет з прав людини, який розглядає періодичні доповіді держав-учасниць щодо імплементації положень Хартії [15].

Окреме місце серед регіональних організацій ісламських держав займає Рада співробітництва арабських держав Перської затоки, створена у 1981 році Саудівською Аравією, Об'єднаними Арабськими Еміратами, Катаром, Кувейтом, Бахрейном та Оманом. Основною метою Організації є координація політичного, економічного та правового співробітництва держав Перської затоки. У сфері прав людини діяльність Ради спрямована на формування спільних регіональних стандартів [16, с. 104]. Як зазначалось вище, Радою було прийнято Декларацію прав людини держав-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки 2014 року. Водночас механізми контролю за дотриманням прав людини в межах Організації залишаються обмеженими, а реалізація регіональних стандартів значною мірою залежить від внутрішнього законодавства держав-членів.

Імплементація регіональних норм у сфері прав людини в ісламських державах здійснюється через конституційне закріплення міжнародних принципів, прийняття національних законів, судову та адміністративну практику. У низці ісламських держав міжнародні договори та регіональні акти визнаються складовою національної правової системи, однак їх реалізація значною мірою залежить від співвідношення міжнародного права та норм шаріату. У державах, де шаріат визначається основним або одним із основних джерел права, міжнародні стандарти прав людини застосовуються за умови їх відповідності ісламському праву [17].

Отже, регіональний механізм захисту прав людини в ісламських державах є важливим елементом сучасної міжнародної системи захисту прав людини, який поєднує універсальні міжнародно-правові стандарти із нормами ісламського права та регіональними правовими традиціями. Його основу формують регіональні нормативно-правові акти, що закріплюють широкий каталог основоположних прав і свобод людини та визначають особливості їх реалізації в ісламських державах. Водночас ефективність цього механізму залишається обмеженою через різні підходи до тлумачення шаріату, декларативний характер частини регіональних документів, відсутність повноцінного регіонального судового механізму, нерівномірність імплементації міжнародних стандартів у національні правові системи. Попри це, сучасний розвиток ісламських регіональних стандартів свідчить про поступове

зближення регіонального та універсального підходів до розуміння і захисту прав людини в сучасному міжнародному праві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини: навч.-метод. посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 168 с.
2. Захист прав людини в сучасному міжнародному та європейському праві : навч.-метод. посібник. Х. Бехруз, А. Гриб та ін.; за ред. Х. Бехруз; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса: Фенікс, 2023. 62 с.
3. Рабінович М. Л. Міжнародні та регіональні стандарти захисту прав людини у контексті діяльності транснаціональних корпорацій. *Право і суспільство*. 2013. № 6.2. С. 383-387.
4. Біла-Кисельова А. А. Правові аспекти щодо механізму захисту прав людини на регіональних рівнях. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2(23). С. 67-71.
5. Країнський О. М., Лисик В. М. Міждержавне співробітництво з питань захисту прав людини на Близькому Сході та Південно-Східній Азії. *Альманах Міжнародного Права*. 2015. № 8. С. 29-38.
6. Войціховський, А. Особливості захисту прав людини в арабському регіоні. *Національні та міжнародні механізми захисту прав людини: зб. матеріалів круглого столу* (м. Кам'янець-Подільський, 25 черв. 2024 р.). МВС України; Нац. акад. правових наук України; Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. конституц. і міжнар. права ф-ту № 4. Кам'янець-Подільський: ХНУВС, 2024. С. 83-85.
7. Мамедов Ю. Механізм захисту прав людини в межах діяльності Ліги арабських держав (історичний аспект). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. Т. 27 (1). № 1. С. 109-116.
8. Gui C. The Arab Charter on Human Rights. Human Rights Center Antonio Papisca. URL: <https://unipd-centrodirittiumani.it/en/topics/the-arab-charter-on-human-rights> (дата звернення: 12.11.2025).
9. Fegiery M. The Arab Charter on Human Rights and International Human Rights Standards: The Practices and Approaches of the Arab Human Rights Committee. *Almuntaqa*. 2024. Vol. 7 (3) P. 78-97.
10. Salimi Y. Revision of the Cairo Declaration on Human Rights in Islam and the future of Sharia in the Islamic world. *The World of Islam – Dilemmas of Politics and Culture*. University of Lodz Department of Middle East and North Africa. 2025. P. 55-68.
11. Alfadhel K. The GCC Human Rights Declaration: An Instrumentation of Cultural Relativism. *Arab Law Quarterly*. Vol. 31(1) (2017). P. 89-95.
12. Бехруз Х. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та ісламські міжнародно-правові документи (компаративістський аналіз). *Право України*. 2010. № 10. С. 114-118.
13. Mayer A. E. Islam and human rights: tradition and politics. Taylor & Francis Group. 2018.
14. Рудницька О., Магась-Демидас Ю., Людські права: навчальний посібник. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023. 231 с.
15. Arab permanent committee on human rights. *Tackling violence against women*. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/vaw/regional/arab-league/arab-permanent-committee-on-human-rights/> (дата звернення: 12.11.2025).
16. Рева Ю., Зорка Н. Рада співробітництва арабських держав в Перській Затоці як інтеграційне регіональне об'єднання. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського: матеріали четвертої міжнар. наук. конф.* (м. Одеса,

8–9 лист. 2013 р.). відп. за випуск к.ю.н., доц. М. І. Пашковський; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2013. С.103-107.

17. Мамедов Ю. Універсальні і регіональні системи захисту прав людини. Європейські перспективи. 2022. № 2. С. 139-144.